

רבי מאיר כ"ץ שיף זצ"ל מהר"ם שיף, אב"ד ור"מ פולדא

חטא עין הדעת^א

הג"ר מאיר שיף, נודע בכינוי מהר"ם שיף, אב"ד וראש ישיבה ומגדולי מפרשי הש"ס בגרמניה שנחשב לגדול רבני פולדא, נולד בפרנקפורט דמיין לאביו הדיין הג"ר יעקב ממשפחה חשובה ומיוחסת בשנת שס"ה. בגיל י"ז בלבד בשנת שפ"ב התמנה לרב וראש ישיבה בפולדא, שם יצא שמו ברחבי אירופה, ומאות תלמידים למדו בישיבתו. במשך ח"י שנים הרביץ שם תורה. בגיל צעיר כבן 36 כאשר קהילת פראג בחרה בו כרב, נפטר בפתאומיות בדרכו לשם בבית אביו בפפד"מ, במוצאי שבת, בכ' באדר שנת ה'ת"א.

חיבר חיבורים רבים בתלמוד, בהלכה ובקבלה, אך רובם נשרפו או אבדו. חיבורו "חידושי מהר"ם שיף" הוא תמצית משיעוריו שמסר לבני ישיבתו, ושרידיהם הם חידושו על י"א מסכתות בש"ס, הודפסו תחילה על ידי נכדו בבאד הומבורג [תצ"ז - תק"א], ומשם הודפסו בסוף כל מסכת מהתלמוד הבבלי ברוב הוצאות הש"ס. ואף התכבד בפירוש שנכתב עליו על ידי רבי מרדכי מארדוש. הדרוש שלפנינו נלקח מתוך ספר שבות יהודה להג"ר יהודה מילר מבינגן^ב שבכת"י (כת"י שוקן, ירושלים).

על דבריו. "לא מות תמותון" [בראשית ג, ד. ופירש"י] דחפה עד שנגעה בו אמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה. ורבים מקשים ע"ז איך נתפתחה חוה עי"כ מהנחש, מאחר שפיתה אותה עד שנגעה בעץ, כשם שלא מתה ע"י הנגיעה כך לא תמות באכילה, הלא חוה בעצמה ידעה האמת שהיא הוסיפה הנגיעה לנחש מדעתה,

הנה אכתוב לזכרון הפשט היקר, אשר שמעתי ממורי ורבי האלוף המרומם הגאון הגדול מהר"ר מאיר כ"ץ שיף בהיותו אב"ד ור"מ בק"ק פולדא, ואני בהיותי בישיבתו, ב' שנים קודם חתונתי, בפרוש ובטעם חטא הנחש. **על** רש"י שפירש בפסוק [בראשית ג, ג] "ומפרי העץ אשר בתוך הגן וגו' ולא תגעו בו". [ופירש"י] הוסיפה על הציווי לפיכך באה לידי גרעון, שנאמר [משלי ל, ו] "אל תוסף

א. נמסר ע"י הרב יהודה אהרן הלוי הורוויץ שליט"א, ותשוח"ח לו.

ב. נולד בפולדא בשנת שס"ט לאביו החבר ר' שמואל רויטלינגן. למד אצל הג"ר משה בירגל ואצל המהר"ם שיף בעירו. בשנת שפ"ט נשא את רכלן בת ר' יעקב רעביץ מונינגס הסמוכה להנאו. בעקבות מלחמת שלשים השנה נמלט לפרידברג ושב להנאו, כשמשם נבחר לרבנות בינגן בשנת ת"ד. בשנת ת"ט נקרא לכהן ברבנות קובלנץ, ובאותו זמן ממש קיבל כתב רבנות חתום על ידי ר' יוסף יוזלמן בן הג"ר אליהו לואנץ ממיינץ, אולם החליט להישאר בבינגן הקטנה יותר, עד לפטירתו בשנת תי"ט. הותיר אחריו בן - הג"ר יוסף שנישא לפוגל בת הדיין ר' קופל לוי, ובנם הוא הג"ר יהודה מלר אב"ד קליווא וקלן שנפ' בבון תקי"א בגיל 91, שהיה כזקנו גדול מאוד בתורה. ספר השו"ת י"ל מכת"י ע"י מכון ירושלים [תשנ"ג].

ולא נאסרה הנגיעה מפי הקב"ה, א"כ אין ללמוד מהנגיעה להאכילה.¹

ואמר מורי זצ"ל הנ"ל תירוצ טוב ע"ז, ועי"כ נתיישרה הקושיה על מה שנתקללה הארץ אז בחטא האדם על שלא הוציאה טעם העץ כטעם הפרי כאשר נצטוה מה"י.

וזהו. הנה מצינו שכאשר צוה ה' את האדם על עץ הדעת, שאמר [שם ב, טז-יז] "ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל. ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות". הנה נזכר בשני הפסוקים הללו לשון עץ ולא הפרי, "מכל עץ הגן" ומעץ הדעת טוב ורע, והל"ל מכל פרי עץ הגן ומפרי עץ הדעת. וחיה לא הזכירה בדבריה עם הנחש רק הפריה. והוא מטעם מאחר שהארץ לא עשתה כאשר נצטוה מפי ה', להוציא טעם העץ כטעם הפרי.

ע"כ אמרה הנחש בלשון תימה אל חוה, ופתחה באף, "אף כי אמר אלדי' לא תאכלו מכל עץ הגן" [שם ב, ב], ול.. איך אמר "לא תאכלו מכל עץ הגן" והלא אין העץ ראוי לאכילה, והל"ל לא תאכלו מכל פרי עץ הגן. וחיה השיבה ע"ז טענה, שלא ידעה שעברה הארץ על הציווי שתוציא טעם עץ כטעם הפרי, רק סברה שמה שאמר ה' לא תאכלו

מעץ הדעת טוב ורע ולא אמר מפרי העץ הדעת לא תאכלו, נקט דבריו בזה לצדדים, דהיינו שהעץ עצמו אסור בנגיעה, וע"כ אמר "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכלו" ולא אמר "ומפרי העץ הדעת", והפרי עצמה שאפשר לאכלה אסר באכילה, ולזה אמר "ומה(ה)עץ" ר"ל הפרי הבאה מן העץ לא תאכלו.

וע"ז הטעות השיבה לנחש "מפרי עץ הגן נאכל. ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלדי' וגו' [לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו], שם ג, ב-ג], השיבה על הפרי אסור האכילה ועל העץ אסור נגיעה, ובציווי של ה' לא נזכר פרי כלל, אלא חיה למדה כן מסברת עצמה שהקב"ה אסר העץ בנגיעה והפרי לאכילה, מאחר שלא הזכיר פרי, בודאי כן הוא דעתו לאסור הפרי באכילה והעץ בנגיעה.²

ומצינו באמת בפרשת שמיני, על הפסוק [ויקרא יא, מ] "לא תאכלו כל נבלה" שהוא לא תגעו כל נבלה³, ונאמרה הנגיעה בלשון אכילה כדי ליתן שיעור אכילה לנוגע כאשר פירש"י שם. אבל באמת חיה טעתה בפירוש זה, דבאמת טעם הקב"ה היה שאמר מעץ הגן ולא הזכיר פרי הגן שהוא ציוה לארץ שתוציא עץ פרי שיהא טעם העץ כטעם הפרי, ואסר האכילה לבד ולא אסר הנגיעה

ג. עי' גור אריה שם שתמה כן, ועי"ש תירוצו. ועי' כלי יקר שם שתירץ שאדם הוסיף לאסור את הנגיעה, וסברה חיה שכן היה ציווי ה', וכיון לדברי אדר"נ פ"א, וכן ציין מתנ"כ לב"ר שם פי"ט, ועי' מהרש"א ח"א סוטה ט, ב. אמנם לכאור' ד' המדרש שהוסיפה כן חיה מדעתה, עי' בנין יהושע לאדר"נ שם.
ד. ז"ל רש"י בראשית א, יא: עץ פרי. שיהא טעם העץ כטעם הפרי, והיא לא עשתה כן, אלא ותוצא הארץ וגו' ועץ עושה פרי, ולא העץ פרי, לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא על עונה. ועי' גור אריה שם מש"כ ליישב מדוע נתקללה כשנתקלל האדם. ועי' כלי יקר שם שביאר באופן קרוב לד' רבינו. ה. בראשית ג, ג: ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלקים לא תאכלו ממנו וגו'. ועי' רמב"ן שם ב, יז: מן הפרי יזהירונו, כי העץ אינו נאכל, וכן אמר למטה, מפרי העץ אשר בתוך הגן.
ו. עי' רד"ק ומצודת ציון שמואל א ל, ז: אף כי אמר אלקים, ומשפטו "האף" בה"א השאלה.
ז. יתיישר בזה קושיית גור אריה שם, מדוע הוסיפה חיה על הציווי. ועי"ש תירוצו בע"א.
ח. פסוק זה הוא בפרשת ראה (דברים יד, כא), ורבינו נקטו אשיגרא דלישנא, וכוונתו לפסוק "והאוכל מנבלתה" שבפרשת שמיני שם, ולפירש"י שם.

כלל, רק הארץ לא עשתה כן. ובזה טעתה חוה, אעפ"י שנאמר ביום ג' [בראשית א, יב] "ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ועץ עושה פרי" וגו', קודם שנברא האדם, ס"ס לא עשתה הארץ כן עד שנברא האדם ביום ו', כאשר פירש"י בפסוק [שם ב, ה, וכל שיח השדה] טרם יהי' בארץ" שעל פתח הקרקע עמדו עד יום ששי, א"כ זה היה הטעות של חוה בהחלט. ע"כ בראות הנחש כן דחפה אותה עד שנגעה, ופיתה אותה ע"כ לומר כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה, וחוה האמין לדבריה לפי טעותה הנ"ל. והנחש היתה ערום וידעה האמת שלא האכילה כנגיעה, רק שצווי ה' הי' באכילת העץ ממש כאשר צוה להארץ שתוציא טעם העץ כטעם הפרי, והיא לא עשת כן. ע"כ כשנתקלל האדם על חטאו נתקללה ג"כ הארץ על עוונה, שאלמל(א)[י] הוציאה הארץ העץ כטעם הפרי, לא באתה חוה לידי טעות זה, דאז לא היה הנחש יכול לפתות את חוה לאכול מעץ הדעת, ולא

באה המיתה לעולם, א"כ הדין נותן שנתקללה הארץ על עוונה עם חטא האדם. וה' יברך את עמו ישראל הלא דברי פי חכם חן אך ישמע חכם ויוסף לקח.

והנה אחר ששמעתי פשט הנ"ל ואמרתי אותו בשם אומרו, שמעתי מרבים שזהו נמי כוונת מהר"ר יצחק לוריא זצ"ל בספר כוונות האר"י זלה"ה בדף נ"ג ע"א בדבור המתחיל ועץ עושה פרי וגו' הש"י צוה לארץ שתוציא עץ פרי, והנה המעיין שם יראה במעט עיון שאותו הפירוש הוא דוקא להפך מפירוש מ"ו הנ"ל, והוא ענה אחרת ולא קרב זה אל זה כלל, ושניהם כאחד טובים וטוב אשר תאחז בזה ומזה אל תנח ידיך, ואז יגל וישמח לבך, אם תעסוק בתורה כל ימי חייך, כי היא חייך ואורך ימך, במאור התורה יאירו עיניך, ובכל אשר יפנה תצליח בנכסיך, הפרי בעוה"ז הקרן קיימת להעה"ב כי תבוא על שכריך, א"ס.

ט. מבואר שם שהיה עץ הדעת עצו ופריו שוה, ועל כן הטעה הנחש את חוה שלא נצטוו אלא שלא לאכול מן העץ, שכן אמר הקב"ה "ומעץ הדעת וגו' לא תאכל ממנו", אבל אכילת הפרי מותרת, והארץ ששינתה ממאמר ה' לעשות עצו ופריו שוה, היתה כוונתה למנוע טעות זו. ועי' של"ה תורה שבכתב אור חדש שבי' באריכות ד' האר"י ויישב לפי דרכו כל הקושיות שהק' רבינו, ועי"ש שבי' בכ' האר"י מעין ד' רבינו, שנגרם חטא אדם וחוה מחמת חטא הארץ.

מרשת בראשית

[illegible][illegible]

אישור האגודה
ועל העץ חסד
בגילת